

Csendes pudingforradalom

Tudod, hisz' ismered, van az a pillanat, amikor nem zavar, hogy tegez a szerző, sőt: nemhogy lekezel, de megtisztel, beavat inkább. Egy útmutatóban persze még megszokottabb, hisz rászorulsz, s a fordítás sem mindig dönti el választékosan, mivel céloz meg és talál el. Ilyen kalauz Szrgya Popovics könyve is, az Útmutató a forradalomhoz című. Ha esetleg előfordulhat, hogy épp forradalmat akarnál csinálni, akkor első körben ne Bakunyint vagy Trockijt olvass, hanem, ha nem hiszed, hogy az olvasástól bármi is változna, keress olyan szakkönyvet, amely nem a közvetlen világot, hanem alapállásodat, nézőpontjaidat, szemléleti rugalmasságodat teszi próbára vagy változtatja is meg egy csöppet. S ha korábbi lelkesültségeid már elpunnyadtak, ne is görcsölj velük, hanem inspiráldj.

Az Útmutató a forradalomhoz igazi mozgalmár kötet, s példatára alighanem meglepi mindazokat, akik már túl vannak a teoretikus alapismereteken vagy történeti és világpolitikai alapképzésen. Szrgya Popovics alapkérdése és tanításai egyszerre szólnak a nagypolitikai híroldalak apró sorai, rejtőzködő mozgalmárok intim közleményei és a civil kurázsit elvonulási helyszíneken oktató ellenzékiek nyílt tézisei helyett. Jó tollú publicisztika, bennfentes politikatudomány, akcionalista tréning, világszervezeti áttekintést és alternatívákat egyszerre kínáló közpolitikai „tankönyv” ez, mégpedig olyan szerzőtől, aki a Milosevics idején eluralkodott belső terror részbeni kárvallottja, részben pedig a túlsúlyos államgépezet fölényét az ellenállás erejével, a kitarítás humorával és a praktikus ötletek tömegével tudta megkérdőjelezni az Otpor! (Ellenállás!) mozgalma révén.

„Rajtad múlik!” – ez egyik kulcsfejezetének címe, s már eredendő kulcskérdése is többrétű: akarsz-e tényleges változást, bírod-e majd szuflával, van-e víziód és rájössz-e, mivel lehet hatni Másokra, akik elvben társaid lehetnének óriási tömegek nevében, valamint lesz-e türelmed, kitarásod, szervezethez, közeli és távoli célod, megoldási útiterved mindahhoz, amit elindítasz? A kötet két nagyobb

tárgyköre az elmélet-történet és a gyakorlati cselekvések, célképzetek, kivitelezési eljárásmodok felé kalauzol. „A kicsi, megnyerhető és világos célért folyó kezdő meccsek fognak segíteni abban, hogy felkészülj az eljövendő nagyobb kihívásokra...” (216. o.). Vagyis, ha makropolitikai céljaid vannak, menj inkább hamiskodó politikusnak, de ha emberi igényeid, társaságod, céljaid és bátorságod, akkor inkább gondolkodj el, mire mennyi energiád és kitartásod juthat a belátható jövőben! Az alaplecke viszonylag egyszerű: ha lemondasz a kísérletről, s élteted a kételyt, hogy magad min (nem) és mit (miért nem) tudsz módosítani a nagy egész eredendő tökéletlenségéből, akkor vesztettél. Ha megszerénytelenül belenyugszol abba, hogy semmiféle változás nem múlik épp rajtad, akkor is a szenvedők helyén találsz magad. Saját döntés, önerő, vagy belenyugvó punnyadás. Akár ha győzhetnél is helyette...

Ugyanis a kötet valamiféle intim, de globális gesztussal egyszerre tanít százezreket a mozgalmi szemléletmód alapjaira, idéz föl helyenként több földrésznyi aktuális példát (kinait, filippinót, egyiptomit, tunéziait, burmait, indiait, ukránt, amerikaiit, dél-afrikait, moszkvait, Maldív-szigeteket, dél-koreait, szerbiait, és tucatnyi mást is) a sikeres és az elbukott rendszerkriti-

kai törekvésekből, s vitatja el tartózkodó hangnemben a „nagypolitikai” fenekedések mindenkori sikerét. De úgy, hogy egy fölmutatott ököl a legerősebb és legagresszívabb érv, amely e civiljogi platformon megjelenik – egyetlen csendőrpofon visszaadása sem hangzik el, semmiféle nyilvános kivégzés és bombarobantás igénye meg nem fogalmazódik, még a vallási vagy etnikai konfliktusmezőből sem jön elő terrorfenyegetettségi komponens. Nincs ideológia, nem kísértenek a régi és bevált erőszak-módszerek, senki nem kap készletést szabotázsra vagy veszélyes akciókra, melyek a hatalom erőszakjára viszont-erőszakkal válaszolnának. Ötletek, jó praktikák, bevált javaslatok

vannak, szinte tanmeseként és meglehetősen számban. Izraeli tejberizs-forradalom, San Franciscó-i „kutyaszar-mozgalom”, Lego-figurák vagy Kinder Surprise játékkatonák, idegenforgalmi hírek, életminőség-kampány és tankok elé álló civil kurázi, belső szervezettség és ügyesen kihasznált alkalmak sokszínű köre az, ami az uralmi rend merevségét a jókedvűség és közlékenység eszközével lehet képes lebírni. Ezeket halmozza súlyos fejezetekbe, belső kontrollal, derűvel.

Popovics egyike a szerbiai háború nemzedékének, az Otpor! pedig egyik fő iskolája a gondolkodó, viccpártias leleménnyel cselező, a hatalmi ostobaságot önnön eszközeivel fölülmúló mozgalomnak. A kötet hol távolságtartóan végzi el rendszertipikus jegyeket tartalmazó elemzéseit, hol intim találkozókat lefolyását meséli el, hol tegezve hoz zavarba az érdeklenség és válaszerőszak szükségességét hirdető szemléletmódok kapcsán, hol pedig ironikus és bölcselői rutinnal ismerteti a közös cselekvés feltételeinek és az erőszakmentes ellenállás technikáinak verzióit.

ve hoz zavarba az érdeklenség és válaszerőszak szükségességét hirdető szemléletmódok kapcsán, hol pedig ironikus és bölcselői rutinnal ismerteti a közös cselekvés

feltételeinek és az erőszakmentes ellenállás technikáinak verzióit. Nem kell, és nem is jó, ha van erőszak, első körben elég még a „Nálunk ilyen nem történhet!” fejezet néhány kételye és tanulsága is, azután a legbarbárabb diktátorok vereségeinek hosszú sora következik a kötet további fejezeteiben: „Álmodj nagyot, kezd kicsiben!”, alkoss Jövőképet; „Ne vess, egészen a győzelemig!”, fordítsd az elnyomást az elnyomók ellen, akár meztelen lányokkal is!; vedd észre, mennyire „Egységben az erő!”, tervezd meg és kövesd

végig a győzelemhez vezető utat, önelégtelenség nélkül!; „Fejezd be, amit elkezdted!”, anélkül, hogy elbíznád magad vagy végső sikert képzelnél oda, ahol ez még csak a jelen...!; s ha kellően kreatív vagy, épp *Rajtad múlik!* mindaz, ami történhet! „Csak” ennyi a recept, csakis ilyen szelíd és szolid a program, s nem több a tét, mint a léted és közösséged létének jobbrafordulása!

Mindig vedd észre, hogy nem hősré és világmegváltó mozgalomra van szükség, hisz akár a szerb titkosszolgálat, a putyini kivégzések, a burmai szerzetes-bebörtönzések, az izraeli tőrókereskedelem, a maldív nyugdíjreform és egészségügyi piac, a szíriai női sport, valamely tüntetésen csókolódzó párok, esetleg Monty Python-jelenetek analógiái, non-verbális gesztusok a hatalom csicskái ellen...

mind-mind alkalmasak lehetnek arra, hogy majmot csinálj belőlük, kiforgasd őket hamisságukból, lealázd nagyképűségüket, elbizonytalanítsd szolgáló bírálókat, virággal kedveskedj a terrorelhárító rendőrosztagnak, s tudatosítsd a Hatalmasokban, hogy egyszer mindennek vége lehet, s valamikor minden ma még „kiérdemesült” a vesztesek közé kerül, csak idő kérdése ez is. *„Indulj ki abból, hogy a legtöbb ember érdektelen, motiválatlan, közömbös vagy kimondottan elleneséges. Aztán vedd elő egy papírt – akár egy szalvétát is megteszi –, és rajzolj egy vonalat. Rajzold oda magad a vonal egyik oldalára, és gondold végig, ki állna ott melletted. Ha a válasz csak néhány ember, akkor kezd elölről a tervezést, függetlenül attól, hogy mennyire vagy elkötelezett az ügy iránt, vagy mennyire nyugtalanít a probléma. Ha sikerül magadat, barátaidat és nagyjából az egész emberiséget a vonal egyik oldalán elhelyezned, a másikra pedig egy maroknyi gonosz fazon került, akkor nyertél...”* (55. o).

A megoldásra váró feladatok, mint ahogy a konkrét társadalmi térből jövő kérdések és problémák sem, éppenséggel nem a copy-paste technikájával kezelhetők. Nincs másolás, nincs bevált módszer. Csak figyelés van, tanulás, ötletelés, kreatív készségek mozgósítása, a befogadó társadalmi világ ismerete, az érdeklődés csíholása és fenntartása, az apró jelek tömege, kitaró és elszánt vállalás lelkiismeretes képviselője, állandó mozgalmobővítés, együttműködés, s főképp a jövőkép hite, forgalmazása, elfogadtatása, közössé tetele, meg a reflexiók minduntalan újraelmzése. A részgyőzelmek még nem valóságok, hanem körülményváltozások, jelek egy jelrendszerben, amelynek folyamatos önreflexiója a legfőbb feltételek egyike. S a kötet nem is „mintagyűjtemény”, nem „good practice” valamihez, hanem agyszerkentő, fantáziára készítő, s a zsarnokságokkal mint létező valóságokkal számolni képes rutinok körképe. Nem „A Zsarnok” van ellenünk, nem „A Diktátor” mindenkorai buktatását elősegítő tanmese-gyűjtemény ez a zsebkönyv,

hanem az erőszak ellen és nélkül lehetséges túlélés, rezsimdöntés, boldogulás készsége, nyitottsága a fő üzenete.

„Ha ezt a könyvet olvasod, feltételezem, hogy legalább egy kicsit törődsz azzal, hogy a világban jó irányú változások történjenek. Életed során valószínűleg próbálkoztál már petícióírással, felvonulással, szervezéssel, esetleg más módjával annak, hogy az emberek figyelmét felhívj valami nagyon fontos témára. Lehet, hogy csak egy barátot vagy egy szülőt próbáltál meggyőzni arról, hogy a politikai nézetei teljesen hibásak. Fogadjunk egy kanál izraeli túróban, hogy tudom, mi történt: szenvedélyesen beszéltél a veszélyeztetett lazac megmentéséről vagy arról, hogy iPhone-okat kell venni a krónikusan szomorú bolgár árváknak, de az emberek csak udvariasan bólogtattak.

Persze cinikus vagyok, de csak azért, mert tökéletesen érthetően akarom elmagyarázni az erőszakmentes aktivizmus egyik rendkívül fontos alapelvét: nevezetesen, hogy az emberek kivétel nélkül és teljes bizonyossággal füttyülnek arra, amit mondasz.

Nem azért, mert rosszak. A legtöbben tisztességesek, kedvesek és szerények. Ők azt hiszik, mindenki csak arra vágyik ebben az életben, hogy valahol békén üljön és szendvicset egyen. Pedig igazából nekik is sok minden jár a fejükben, munka, gyerekek, nagy álmok és kis sérelmek, kedvenc TV-műsorok, amikről nem szabad lemaradni, és kacatokkal megtöltött dobozok, amiket vissza kell küldeni az internetes áruháznak. Talán azt gondolod, hogy ezek hülyeségek. Talán önésszel, vaksággal, sőt erkölcstelenséggel vádolod azokat, akik csak a napi gondjaikkal foglalkoznak és a kertjüket gondozzák. Az általam ismert legrosszabb aktivisták legalábbis így gondolkodtak. Nem is jutottak sehova, mert nem reális elvárni az emberektől, hogy elkezdjenek több dologgal törődni, mint amivel már eddig is törődtek. Minden próbálkozás, ami ezt veszi figyelembe, bukásra van ítélve. Benjamin Franklin állítólag egyszer megjegyezte: 'Az emberiség három csoportra osztható: a mozdíthatatlanok,

a mozdíthatók és azok, akik megmozdulnak. 'Úgy képzem, hogy te, kedves olvasó, olyan vagy, aki megmozdul. Ha így van, nincs más feladatod, mint megtalálni azokat, akik mozdíthatók, és rávenni őket, hogy csatlakozzanak hozzád' (48–49. o.).

A kötet persze nem attól jó, hogy leíró elbeszélés egy-egy eseményorról, vagy hatalomkritikai megerősítés az uralmi ostobaság egyetemességéről. Talán legfőbb erénye mindezek mellett is az, ahogyan nem kíméli önmagát, saját mozgalmukat, párhuzamosan zajló kontrollpéldákat, sikertelen vagy felfuvalkodott kísérletek bajgyűjteményét, elvakultságok és tévképzetek rossz példáit sem. Célja nem a forradalom exportja, sem a tankönyvi magabiztosságú civilitástudományi alapozás, sem a névtelen mozgalmári sikermenedzselés propagandája. Egyszerűen csak tanácsokat ad úgy, hogy élő és

életképes példák eszköztárát mutatja föl, akár nemzetközi összehasonlításban, akár globalizációkritikai összefüggésekben, akár csoporttréningek ismertetésével, akár analógiás változatokban – de mindig az emberre, a létező, gondolkodó, kérdező, tétova és bizonytalan lényre is koncentrálna. Mintegy írásos cáfolatát adja annak is: ha lehet egyáltalán megváltoztatni a világot, s lehet diktátorokat megbuktatni, akkor azt csakis erőszakmentesen, humorral, életvidáman lehet, mert másképp nem is érdemes.

Szrgya Popovics (2017): *Útmutató a forradalomhoz*. Göncöl Kiadó, Budapest. 252.

A. Gergely András

MTA PTI ny. tudományos főmunkatárs; ELTE Társadalomtudományi Kar, Kulturális Antropológia Tanszék, óraadó, címzetes egyetemi tanár

„Szerintem a tanulás az egy kitörési pont”

Az oktatás lehetséges hátránykompenzáló hatásáról sok szó esik napjainkban, azonban egy-egy sikeres életúthoz nem elegendő csak az oktatási rendszer vagy az intézmények vizsgálata, figyelembe kell venni további tényezőket is. Óhidy Andrea 2016-ban, a Gypsy Studies – Cigány tanulmányok sorozat 37. részeként megjelent könyve is ezt a kérdéskört feszegeti, mégpedig a „kisebbségek kisebbségének”, a roma/cigány nők szemszögéből nézve. A kötet első felében egy elemzést olvashatunk a könyv főszereplőinek tekinthető, tíz roma/cigány nővel készült narratív életrajzi interjúk alapján. A második felében maguk az interjúk is teljes terjedelmükben megtalálhatók. A szerző e beszélgetések alapján keresi a választ arra a kérdésre, hogy az interjúalanyok életében mely tényezők voltak a legjelentősebbek, amelyek az oktatási rendszerben való sikerességükhöz vezettek.

A kötet abból az alapproblémából indul ki, hogy a roma/cigány népesség között magas az alacsony iskolázottságúak aránya. Éppen ezért Forray R. Katalin az előszóban egy, az alacsony iskolázottsággal kapcsolatos alapvető problémát fogalmaz meg: „[...]

az alacsony iskolázottság legfőbb magyarázatát a távolságokban találjuk: távolság az iskolától, a magasabb műveltségtől, a munkahelyektől, és így tovább” (7. o.). A kötetben bemutatott tíz interjúalanyt ezeket a távolságokat mind le kellett győznie ahhoz, hogy ma már diplomás értelmi-